

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ІСТОРІОГРАФІЧНІ, ІСТОРІОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА (ЗА ПРАЦЯМИ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА Я.С. КАЛАКУРИ)

28 листопада 2012 р. в Національному науково-дослідному інституті українознавства та всесвітньої історії відбулися наукові читання, присвячені 75-річчю Я. Калакури та виходу його трьох українознавчих праць. Організаторами читань виступили ННДІУВІ та кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відкрив читання доктор філологічних наук, професор, директор ННДІУВІ **Петро Кононенко**, який відзначив, що в 2012 р. виповнилося 75 років від народження та 50 років наукової діяльності відомого історіографа, джерелознавця та українознавця Ярослава Степановича Калакури. Життєвий і творчий шлях ученого був складним і суперечливим, як і для більшості його ровесників. Хоча він народився у простій, але високодуховній хліборобській родині на Підгаєччині, батьки, будучи мудрими, освіченими і свідомими українцями, вже з дитинства прищепили юнаку високі християнські чесноти, підвищений інтерес до української історії, любов до праці, до України, сформували національну свідомість. Ці його риси ніколи не згасали, навіть у часи радянського тоталітаризму, хоча й зазнавали певних деформацій. І тільки з відновленням, у серпні 1991 р., незалежності України науковий і організаторський потенціал українознавця зміг розкритися повною мірою. Ярослав Степанович належить до тих, хто стояв біля витоків створення в КНУ імені Тараса Шевченка українознавчого інституту, а відтак брав безпосередню участь у його трансформації в самостійну науково-дослідну установу МОН України. Впродовж 20 років проф. Я. Калакура плідно співпрацює з ННДІУВІ. Він був учасником усіх міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, конгресів та симпозіумів, які

проводив Інститут, виступав на них з науковими доповідями, які неодмінно викликали зацікавленість та дискусії в учасників цих заходів. Його дослідження регулярно публікуються в журналі «Українознавство», «Збірнику наукових праць ННДІУВІ». Учений переконливо доводить, що українознавство – це інтегрована наука про людей, творців і носіїв знань про Україну й світове українство. Ключове місце в його студіях відводиться з'ясуванню історичних, теоретичних, методологічних і світоглядних засад науки самопізнання українського народу. Вагомим є внесок Ярослава Степановича в збагачення джерельної та історіографічної бази українознавства, в обґрунтування його наукової періодизації. Він докладає багато зусиль, щоб зростала роль українознавства як науки й навчальної дисципліни, наукового синтезу історичного досвіду українського народу, потужного засобу об'єктивного аналізу сучасності й наукового прогнозування майбутнього, формування українознавчої свідомості. Під його керівництвом підготовлено двох докторів і трьох кандидатів наук за спеціальністю «Українознавство».

Я. Калакура блискуче поєднує природний талант педагога, лектора і дослідника. Професійно студіюючи упродовж десятиріч українську історіографію, джерелознавство, працюючи в царині українознавства, займаючись підготовкою наукових кадрів, відгукуючись на суспільні виклики, він переконався в необхідності підсумувати власний доробок і надбання попередників та створити узагальнюючу працю, безпосередньо присвячену теоретичним та методологічним засадам українознавства, методичці науково-дослідної роботи. Такою підсумковою працею і став науково-методичний посібник «Українознавче дослідження: теорія та методологія», в якому розглядаються ключові питання

українознавчого дослідження, його системний, міждисциплінарний характер, теоретичні та методологічні засади. Велика увага приділена особливостям постановки українознавчої проблеми, визначення теми дослідження, його об'єкта та предмета, укладанню бібліографії та аналізу історіографії, методиці пошуку, класифікації, аналізу та використання джерел, складання плану і проспекту роботи, орієнтованого графіка написання тексту, його апробації, підготовки до опублікування та захисту, проведення презентації. Не зосереджуючись тільки на теоретичних проблемах, автор прагнув складні історіософські та методологічні проблеми викласти з точки зору сучасної практики.

Презентуючи методологічні студії професора Я. Калакура з українознавства, сподіваємося, що коло майбутніх читачів цього посібника надзвичайно широке: від студентів гуманітарних факультетів, магістрів, аспірантів, молодих дослідників, які працюють у різних сферах українознавства: історії, історіографії, етнології, філософії, етнодержавознавства, демографії, лінгвістики, культурології, до пересічного українця, який цікавиться пошуковою, краєзнавчою й музейною роботою. Книга має мету зробити українознавство доступнішим для широкого кола осіб, які цікавляться правдивою історією свого народу, виявляють інтерес до осмислення уроків минулого і сучасних процесів.

Потім доктор історичних наук, професор **Ярослав Калакура** презентував свої наукові праці, які побачили світ у 2012 р., і коротко охарактеризував кожну з них. Зокрема, у видавництві «Гене́за» вийшло 2-ге, перероблене й доповнене, видання курсу лекцій «Українська історіографія», в якому українська історіографія трактується як історія зародження і розвитку історичної думки українців, як безперервний і тривалий процес формування української історичної науки, історичної свідомості й культури українського суспільства. Мета пропонованого курсу полягає у з'ясуванні витоків української історіографії, виявленні провідних тенденцій і закономірностей її розвитку, у виокремленні внеску у збагачення історичних знань визначних українських істориків і наукових осередків, інститутів, їх друкованих органів. При цьому пріоритет віддається розвитку досліджень з історії українського народу. Автор трактує українську історіографію як історію зародження і розвитку історичної думки українців, безперервний і тривалий процес формування української історичної науки, історичної свідомості й культури українців, як національний компонент світової історичної думки і намагається відокремити реальний приріст історичних знань від ідеологічних нашарувань тоталітарної доби. Автор прагнув, аби якомога більше імен українських істориків, талановитих історичних праць не були забуті, щоб українська історіографія осмислювалася по-новому, через призму національних інтересів України, щоб вона повніше служила самоствердженню української нації, її возвеліченню, реалізації української національної ідеї.

Я. Калакура зауважив, що українознавство як цілісна наука пізнання, самопізнання й самостворення українців невіддільне від формування української нації, її національної й державницької ідеї, історії національно-визвольних змагань українського народу, феномену його мови, культури, духовності, від зародження, станов-

лення і розвитку державності України, її місії в сучасному глобалізованому світі. Воно вже відіграло й продовжує відігравати інтегруючу роль в утвердженні української ідентичності та соборності, втіленні української національної ідеї, в прискоренні реформ та трансформаційних процесів, у побудові громадянського суспільства на засадах права, демократії та захисту свобод громадян, збереження національної самобутності. Особлива місія українознавства полягає в тому, що воно синтезує всю сукупність знань про український етнос, територію його розселення, мову, культуру, звичаї, традиції, побут, політичне й духовне життя, міжнародні відносини і формує якісно нову цілісність – науку самопізнання й самостворення українського народу.

Мета посібника «Українознавче дослідження: теорія та методологія» – з'ясувати системний, міждисциплінарний характер українознавчого дослідження, його теоретичні та методологічні засади, структуру й функції, узагальнити досвід та розкрити методику найважливіших етапів наукового пізнання і продукування знань про Україну та світове українство. Наскільки вдалося реалізувати цю мету, судити читачам. Книга насичена не тільки загальними положеннями про сутність методології наукових студій з українознавства, але й деякими узагальненнями конкретного досвіду провідних учених минулого й сучасності, застереженнями від помилок і недоліків, рекомендаціями, починаючи від задуму наукового проекту і закінчуючи його реалізацією та впровадженням отриманих результатів.

Автор не претендував на єдино правильне вирішення та трактування заявлених проблем і свідомий того, що не всі питання вдалося висвітлити з належною повнотою, деякі з них лише окреслені. До того ж, як не існує універсальних методик, так і не може бути універсального посібника. Методика завжди індивідуальна, нею не можна оволодіти тільки на основі літератури, без належної самостійної роботи і настирливого опанування майстерністю наукового дослідження та викладу його результатів. Є надія, що пройде певний час і, можливо, вийде 2-ге видання цього посібника вже з грифом МОН-молодьспорту України.

Я. Калакура також відзначив, що до числа актуальних проблем історії України, опрацювання її теоретико-методологічних засад, освітніх, пізнавальних і світоглядних функцій належить цивілізаційне пізнання України в часопросторі вимірі. Дослідження української історії спонукає звернутися до цивілізаційного аналізу як сфери гуманітарного знання, що розвивається і розгортається на терені загальної культурології, філософії історії, соціології, геополітики та інших дисциплін. Цивілізаційний погляд на суспільство і культуру дає можливість подивитися на український соціум через призму всесвітньо-історичного процесу. І саме з цією метою й була задумана двотомна праця «Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання», присвячена Україні в контексті цивілізаційного бачення. У цій колективній монографії показано, в чому перевага цивілізаційного підходу від формаційного, який був усталений у радянські часи і базувався на марксистській теорії класів, класової боротьби, революційних перемін тощо. Автори прагнули подивитися на Україну через призму соціо-

культурного розвитку. Не з погляду економіки, класової боротьби, а саме культури. Якраз вона є тим осердям, навколо якого формувалася українська нація і завдяки чому збереглася. Українці витримали нелегкі удари долі, які були нанесені нашому соціуму, завдяки збереженню культури, традицій, звичаїв, мови, пісні.

У книзі проводиться думка, що, крім світових цивілізацій, є локальні цивілізації. Однією з локальних цивілізацій є Українська цивілізація – одна з найдавніших цивілізацій людства, яка пов'язана з індоевропейською культурою. Це та цивілізація, яка визнана і дала поштовх світовим процесам. Відомі науковці М. Юрій, Л. Алексієвець, Я. Калакура, О. Удод підготували цю працю, її першу частину до XVIII ст. Зараз завершується робота над другою частиною, яка стосується XIX ст. Особливої уваги заслуговує I розділ, що має назву «Українознавчий вимір культури і соціокультурної картини світу». Авторський колектив намагався підійти до соціокультурного аналізу сучасного світу і ретроспекції минулого з позицій українського виміру, українського бачення. Інтерес до цієї проблеми високий. Він однаково цікавий і для істориків, етнологів, політологів, філософів. На завершення Я. Калакура подякував долі за те, що ось уже майже 50 років його творча діяльність пов'язана з КНУ імені Тараса Шевченка і більше половини цього часу – з ННДІУВІ.

Кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу історико-правових та теоретико-методологічних проблем українознавства ННДІУВІ **Леонід Токар** окреслив внесок Я. Калакури у формування основ науки, визначення її джерельної, історіографічної та теоретико-методологічної бази, розроблення дослідницького інструментарію, осмислення історії становлення та етапів розвитку українознавчої думки, на працювань попередників у цій галузі.

Ярослав Степанович з початку 90-х років тісно співпрацює з ННДІУВІ, зокрема з відділом історико-правових та теоретико-методологічних проблем українознавства. І тут можна відзначити, як відбувалося наукове зростання його як теоретика, методолога, як людини, яка мислить і концептуально, і цілісно щодо становлення і розвитку науки українознавства. Ті, хто вирішили професійно займатися українознавством, переконані, що процеси розвитку спільноти і науки є неперервними. Тут немає раз і назавжди даних істин.

Значення спадку Я. Калакури вирізняється не лише переконливістю аналізу фактів і подій, аргументованістю і логікою викладу матеріалу, а, в першу чергу, виявом нахилу автора до розкриття першопричин існуючих проблем та визначення методологічних основ процесу їх пізнання й вирішення. Коли ж акцентувати увагу на найбільш загальному і характерному для його наукових студій, то неодмінно впадає в очі системність, єдність історичного, світоглядного, матеріального і духовного начал в людському бутті, в процесі його самопізнання.

Зосереджувачись на особливостях творчого методу Я. Калакури, Л. Токар підкреслив, що саме цей аспект у розвитку науки: по-перше, завжди був, є і буде визначальним як для розвитку цілого, так і будь-якої його складової (галузі); по-друге, тому що його значення в людському житті з часом стає все більш відчутним. Разом з тим доводиться визнати, що усвідомлення і практичне застосування творчого

методу в широкому сенсі у нашому житті виявляється ще далеко не завжди. І шкода від того особливо відчутна в галузях науки, освіти, виховання, в політиці, державотворенні й у суспільних процесах.

Принципово важливою стала участь Я. Калакури у підготовці молодих науковців-українознавців (здобувачів, аспірантів і докторантів), у читанні лекцій на курсах підвищення кваліфікації.

У цьому сенсі особливо вагомим його науково-методичні розробки – поради молодим науковцям, зокрема: джерелознавчі аспекти сучасного українознавства; класифікація та ідентифікація джерел з українознавства; методологічний інструментарій українознавця; джерельний потенціал новітнього українознавства; методика опрацювання джерел і літератури в українознавчому дослідженні, на базі яких підготовлено посібник «Українознавче дослідження: теорія та методологія».

Доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, провідний науковий співробітник відділу української етнології ННДІУВІ **Володимир Баран** зауважив, що їхні дороги з Ярославом Степановичем весь час схрещувалися й відрадно, що зійшлися вони в ННДІУВІ. Інститут організовувався важко, але сьогодні він є одним із унікальних українознавчих центрів не тільки в Україні, а й у світі. Науковці Інституту продовжують розробляти концептуальні теоретико-методологічні, історичні проблеми українознавчої науки на рівні національної науки. Одним із провідних його вчених є Ярослав Калакура. Питання, які він досліджує, надзвичайно різноманітні і по тематиці, і по часу, починаючи з давньої та середньовічної української історії аж до сьогодні. У Ярослава Степановича 2012 р. дуже врожайний. Його нова книжка «Українознавче дослідження: теорія та методологія» є цінним навчально-методичним посібником і збагачує нашу національну науку.

Доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Марина Палієнко** подякувала за можливість виступити перед такою шанованою аудиторією і сказати кілька слів про вчителя Ярослава Калакуру. Вона зазначила, що однією з новинок сьогодні на книжкових полицях є 2-ге видання «Української історіографії», вихід якої є справді важливою подією в науковому та освітньому житті. Ця праця вперше вийшла ще на початку 2004 р. і отримала багато схвальних відгуків у читацької й студентської аудиторії. Вона поєднала у собі ті знання й той досвід, які Ярослав Степанович набув під час майже 20-річного викладання цього курсу на історичному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка. Це є авторський підручник, що крізь призму власного досвіду, глибоких знань, ерудицію пропонує студентам власний підхід досвідченого історика, історіографа, який акумулював і знання світового історичного процесу, європейської історіографії, але саме на ниві української історичної науки. Практична цінність цього підручника в тому, що тут представлені не тільки чітко сформульовані теоретичні та методологічні наукові підходи, але, що важливо, застосовано національний підхід до української історіографії, репрезентовано розвиток національної історичної думки крізь призму європейського контексту.

Марина Палієнко підкреслила, що основною думкою автора є ідея утвердження соборності й цілісності української історіографії. Ярослав Степанович у теоретичній частині в науковій, разом з тим доступній для студентської молоді формі концентрує увагу на основних історіософських проблемах у контексті історіографії, розвитку історичної думки і доби романтизму, і доби Просвітництва, позитивізму, раціоналізму та ін. концепцій, але проводить думку, що наша історіографія завжди була єдиною. Червоною ниткою крізь весь курс проходить єдність української території, коли вона була розкидана між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською. Згодом навіть у радянській тоталітарній державі також існували різні наукові школи. Вчений критично підходить до здобутків різних поколінь і намагається показати основні досягнення представників наукових шкіл, показуючи єдність у XX ст., в добу незалежності думки істориків материкової України та української діаспори, що також є дуже важливо. Крім того, національний і українознавчий характер цього підручника міститься в підході до висвітлення вузлових проблем української історії, зокрема, коли в одному з розділів йдеться про святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією, автор критично аналізує спеціальний документ «Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654–1954 рр.)» і зупиняється на семи положеннях, на яких мала ббудуватися схема всього українського історичного процесу. В «Українській історіографії» також презентовано національні особливості домінуючих історіографічних течій у різні історичні періоди в Україні. Важливим є й те, що в цьому підручнику висвітлено діяльність основних наукових українознавчих осередків, які існували як в Україні, так і за її межами. Зокрема, Українського наукового товариства, Наукового товариства імені Шевченка, Київської археографічної комісії, Українського вільного університету, Української вільної академії наук та багатьох інших закладів. Оновленим є, порівняно з виданням 2004 р., останній, 18, розділ «Відродження традицій національної історіографії в незалежній Україні (90-ті роки XX – початок XXI ст.)», в якому характеризується розвиток сучасної української історичної науки і виділяються ті основні проблеми, які вирішувати нам доведеться всім спільно. Презентований курс лекцій є персоніфікований. Тут відведено чільне місце основним діячам, історичним постатям від часів Нестора Літописця до представників XVIII–XX ст. і до сучасних істориків. У праці оцінена робота колективів Інституту історії НАН України, Інституту української археографії та джерелознавства НАН України, Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії, багатьох інших українознавчих інституцій. І те, що основні центри не залишилися поза увагою, теж є дуже важливо. Отже, дякуємо Ярославу Степановичу за те, що він постійно тримає руку на пульсі всіх подій, обізнаний з усіма подіями в науковому й освітньому житті, що подарував можливість студентам і всім бажаючим вивчити курс «Українська історіографія». Ця книжка користується незмінною популярністю і представлена в книжковому кіоску в Університеті.

Доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського

національного університету імені Тараса Шевченка **Юрій Сорока** у своєму виступі відзначив, що Я. Калакура вперше опрацював періодизацію української історіографії. Він разом з П. Кононенком довів, що ця періодизація тісно пов'язана з періодизацією українознавства. За підрахунками Я. Калакури, тільки за період української незалежності науковцями було підготовлено й опубліковано близько 16 тис. наукових українознавчих досліджень. Ось і відповідь на питання: чи потрібне українознавство? Воно конче необхідне. Ярослав Степанович вперше в історичній та українознавчій науці помітив соборність української історіографії середини XX і XXI ст., коли науковці материкової України і вчені діаспори почали об'єднуватися і діяти консолідовано навколо національно-державницької ідеї, формування своєї соборності національної історичної думки та її інтеграції в європейський та світовий історіографічний простір. І насамкінець, Я. Калакура професійно синтезував усі основні питання українознавчого дослідження. Наведемо слова П. Кононенка, який у своєму вступному слові до цього видання говорить, що для Я. Калакури українознавство – не просто інтегрована міждисциплінарна і цілісна система наукових знань про українську людність, український етнос, про українську націю, про історичне покликання нашого народу, наука про способи його самопізнання й самовизначення, але й частина його особистого життя, власних помислів, переконань, досвіду, компонент внутрішнього світу. Це видання було потрібне для науковців і 20, і 10 років тому, але дуже добре, що воно з'явилося сьогодні. Наклад невеликий, але сподіваємося, що будуть 2-ге і 3-тє видання. Це дослідження важливе, особливо для тих, хто досліджує проблеми українознавства. Тут і інструментарій, і методологія, і методика, і відповіді на питання, про що писати, як писати. Проаналізувавши тільки 6 розділ «Історіографічна та джерельна база дослідження», помітимо, що в ньому розглядаються питання від вивчення літератури, укладання бібліографії, аналізу стану досліджуваної проблеми, пошуку й систематизації джерел, їх класифікації, експертизи, методів здобуття джерельної інформації до інтерпретації та реконструкції джерельної інформації. Відносно видань «Українська історіографія», «Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання», то ними вже сьогодні користуються в навчальному процесі на історичному факультеті.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу освітніх технологій ННДІУВІ **Олег Ярошинський** відзначив, що інтелектуальна скарбниця ННДІУВІ поповнилася новим скарбом – унікальним науково-методичним посібником відомого українського історика, історіографа, джерелознавця, архівознавця Ярослава Калакури. По суті, ця книга стала підсумком багаторічної праці вченого на українознавчій ниві. Читачі журналу «Українознавство» вже мали змогу майже в кожному номері познайомитися з дослідженнями Ярослава Степановича, які вирізняються своєю логічністю, глибиною осягнення проблеми. І презентована нова праця не є винятком. Вже з перших сторінок помітне бажання автора допомогти молододому досліднику, адже у вченого величезний досвід. Під його керівництвом підготовлено загалом 15 докторів, майже 50 кандидатів наук,

він є автором близько 500 наукових, методичних та публіцистичних праць. Створюючи цю книгу, автор ніби перед собою бачив початкуючого дослідника, який робить тільки перші кроки в науці і тому відчуває певну розгубленість та потребує фахової поради з визначення напрямку, проблеми, теми, об'єкта, предмета дослідження, вивчення бібліографії, методики пошуку, систематизації, класифікації й аналізу джерел, складання плану-проспекту, орієнтованого графіка написання роботи, апробації та підготовки до захисту.

Проникнувши високою відповідальністю за майбутнє України та її народ, Ярослав Степанович свого часу виявив мужність і публічно визнав помилковість своїх попередніх поглядів, зміг рішуче розірвати з компартійною методологією та з чистим сумлінням, завдяки багаторічній виснажливій праці здобув неабияке визнання у науковому світі. Своім колосальним досвідом, роздумами про наболіле він щедро поділився на сторінках своєї нової книги. Для автора українознавство – це потужний інтелектуальний, ідейний і духовний чинник самоствердження українців, усвідомлення їх ідентичності, ефективний засіб збереження історичної пам'яті, осмислення національної ідеї, могутній фактор формування національно-державницької свідомості і високих моральних цінностей. Вчений розглядає українознавство як інтегративну систему знань про Україну й світове українство. Книга знайомить читачів із сучасним трактуванням терміна «українознавство», сутнісними рисами і особливостями українознавчого пізнання, з такими поняттями, як історизм, системність, цілісність, комплексність, інтегративність, синергізм, новітньою концепцією українознавства, його структурою та центрами, іншими визначальними поняттями, доробком провідних осередків українознавства, особливостями сучасного етапу продукування українознавчих знань, встановлює і характеризує напрями українознавства з погляду проблемно-хронологічного підходу, визначає актуальні завдання українознавчих студій, узагальнює досвід і найбільш характерні риси, ознаки виокремлених періодів у розвитку українознавства, з'ясовує функції українознавства, зокрема, детально характеризує теоретико-пізнавальну, світоглядну та виховну функції, теоретичні підстави науки самопізнання, її функції, закономірності, а також подає визначення таких близьких до українознавства понять, як «україніка», «україністика», «народознавство» тощо. Серед основних завдань українознавчої науки вчений вважає з'ясування її витоків, виявлення провідних тенденцій і закономірностей її розвитку, виокремлення внеску у збагачення знань про Україну й українців, визначних українських істориків, наукових осередків, їх друкованих органів, прогнозування подальших досліджень. Ярослав Степанович вагоме місце відводить визначенню понятійно-термінологічного апарату науки, її методології та періодизації. До методологічного інструментарію українознавця автор відносить три основних компоненти. Це принципи (або правила), методи (прийоми, способи), а також спеціальні (допоміжні) засоби наукового дослідження. Звернута увага на необхідність застосування в українознавчих дослідженнях таких принципів, як системність, історизм, об'єктивність, всебічність, наступність, світоглядність, історичний

антропологізм або людиноцентризм тощо. Посібник охоплює аналіз основних методів українознавчого дослідження, зокрема наукового аналізу, системного, порівняльного, ретроспективного, перспективного, наукометрії та бібліометрії, проблемно-функціонального та проблемно-ситуаційного, логічного, історико-генетичного, історико-хронологічного та історико-ситуаційного, типологізації та класифікації, біографічного методів, розкриває зміст допоміжних та спеціальних засобів наукового дослідження в українознавстві (комп'ютер, Інтернет, принтер, сканер, ксерокс тощо).

Отже, автор досягнув поставленої мети, з'ясував системний, міждисциплінарний характер українознавчого дослідження, розкрив його теоретичні та методологічні засади, основні функції та методики українознавчого пізнання. Важливим доповненням до основного тексту посібника є подана бібліографія праць, яка містить близько 500 позицій, витяги з основних офіційних нормативних документів тощо. Отже, праця Я. Калакури знайде немало своїх читачів, зокрема початкуючих дослідників, спеціалістів, магістрів, аспірантів та ін. науковців, які працюють у різних наукових сферах. Яскравим прикладом значимості цього видання є те, що перший наклад книжки вже розійшовся і тернопільське видавництво «Джура» буде друкувати другий додатковий тираж.

Доктор історичних наук, професор, завідувач відділу культурологічних досліджень ННДІУВІ **Валентина Борисенко** у своєму виступі привітала Я. Калакуру з 75-річним ювілеєм та виходом трьох фундаментальних праць і пригадала події середини 1990-х років, коли в новоствореній Вищій атестаційній комісії України постало питання про ліквідацію спеціальності 09.00.12 «українознавство». Аргументами було те, що українознавство багато в чому дублює інші науки, зокрема історію, географію, народознавство, етнографію, етнологію тощо, а це є недопустимо. І тоді довелося переконувати прибічників такої ідеї в тому, що ліквідувати цю спеціальність ніяк не можна і дуже важливо її залишити. Цю думку підтримали Я. Калакура та Я. Пиріг, і саме завдяки їхній підтримці тоді вдалося відстояти цю спеціальність, і її не ліквідували. Про колективну монографію «Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання» В. Борисенко відзначила, що в ній уперше подано історіософський погляд на цивілізаційний поступ нашої непрості історії. Багато усталених положень переглянuto, висловлені аналітичні думки з приводу дискусійних питань поширення християнства і традиційної віри наших пращурів. Ці процеси були складними та неоднозначними, і вельми позитивним є те, що автори праці не уникали відповіді на цілий ряд питань історії, а зробили спробу аргументувати свої припущення або твердження. Дослідники досить ґрунтовно і критично аналізують джерела Київської Русі про роль християнства в консолідації українських племен та про намагання київських князів реформувати первісні релігійні уявлення українців. Наша історія, на жаль, має багато неточних, частково сфальсифікованих фактів. Особливо це стосується середньовічної історії. Біда в тому, що джерел того періоду небагато. Ярослав Степанович проявив велику уважність і більш широко поставив питання про трактування літописів, подій XIII, XIV, XV століть

звертаючись до документів і дивлячись на них з погляду уважного історика. Це дуже добре і важливо. Сьогодні науковцям треба уважніше ставитися до джерел, адже вони є основою будь-якої праці і науки взагалі. Є чимало, так би мовити, дражливих питань української історії. Склалися певні стереотипи, їх зруйнувати дуже важко. Це стосується, зокрема, правомірності вживання термінів «східнослов'янський етнос», «слов'янський переклад», «традиції слов'ян», «східнослов'янська культура». Ці терміни вживаються всюди і всіма. Але ніколи не існувало східнослов'янського етносу чи народності. Спільні компоненти у творенні культур притаманні усім народам, але це не заважає історикам виділяти етнічні риси конкретного народу. Багато нових питань, відповіді на які нам необхідно шукати, викликають і події XVI ст., Люблінська унія. Ще одна проблема – це визнання голодомору 1932–1933 років геноцидом. Не всі з цим погоджуються, але ж є чимало офіційних, архівних документів, які підтверджують те, що це був саме геноцид проти українського народу. Таким чином, всі ці проблеми, які пов'язані з такими неточностями, фальсифікаціями, працюють на асиміляцію, яка є сьогодні дуже потужною. Ця книга викличе великі міркування і роздуми.

У процесі обговорення праць Я. Калакури учасники наукових читань **Я. Гоян, Т. Кононенко, Ю. Фігурний, І. Пасемко** обмінялися думками щодо їх важливого теоретико-методологічного та практичного значення. Сподіваємось, що вони з цікавістю будуть сприйняті всіма, кому небайдужа доля України, хто цікавиться її історією і культурою, бере участь у наукових дослідженнях. Вони привітали Я. Калакуру з 75-річним ювілеєм, виходом його фундаментальних праць та побажали щастя, міцного здоров'я, талановитих і вдячних учнів, подальших творчих злетів на українознавчій ниві.

Одноголосно було підтримано пропозицію учасників наукових читань висунути наукові праці Я.Калакури на здобуття Державної премії України в галузі науки.

Отже, проведення таких заходів, як наукові читання, має велику практичну цінність і стимулює розвиток сучасного українознавства та популяризує його нові здобутки.

Ірина КРАСНОДЕМСЬКА
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу історико-правових
та теоретико-методологічних
проблем українознавства ННДІУВІ